

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
(до питання про роль органу конституційної юрисдикції в механізмі «стримувань і противаг»
і протипага сучасної конституційної держави)**

Стаття присвячена аналізу ролі та місця Конституційного Суду в системі органів державної влади України, зокрема його впливу на функціонування механізму «стримувань і протипага», а також можливих шляхів удосконалення правового регулювання діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні в процесі її утвердження як сучасної конституційної держави.

Ключові слова: конституційна держава, поділ влади, механізм «стримувань і протипага», орган конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України.

З відновленням на поч. 90-тих рр. минулого століття національної державності українського народу в Україні було взято курс на її перетворення в сучасну конституційну державу. Українська РСР, будучи фактично невіддільною адміністративно-територіальною частиною Радянського Союзу в якому принципово не визнавалося більшість політико-правових інститутів демократично світу, мала перетворитися на суверенну національну державу, де народ є єдиним джерелом влади, а сама влада здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1]. Ці положення Декларації про державний суверенітет України були принципово новими для тогочасних, фактично ще радянських, політико-правових реалій. Однак, згодом вони найшли своє відображення на найвищому нормативному рівні, зокрема і в Конституції України 1996 року. Україну було визначено державу суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою, в якій державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст.1 та 6 Конституції України). Конституціедавець спеціально підкреслив значення принципу поділу державної влади для функціонування України як конституційної держави.

Такий підхід був не тільки логічним і зрозумілим для українського суспільства, але й відповідав загалом базовим традиціям європейського конституціоналізму. Адже, сьогодні знайдеться небагато положень, які були б так тісно пов'язані із явищем конституційної держави, як принцип поділу влади. При цьому, звертає на себе увагу та обставина, що з одного боку саме цьому явищу (ідеї поділу влади) судилося стати чи не визначальним в процесі виникнення самої конституційної держави як такої, оскільки ще п.16 Декларації прав людини і громадянина 1789 р. прямо було передбачено, що «суспільство, в якому не забезпечено користування правами і не

проведено розподілу влади, не має конституції» [2, с.251]. А з іншого боку, саме принцип поділу влади на протязі всієї подальшої історії конституційної держави став одним з найбільш яскравовиражених її політико-правових атрибутів, однією з ознак саме цього історичного типу держави [3].

Вже на початку минулого століття, відомий вітчизняний вчений правознавець Богдан Кістяківський (1868-1920) у своїй роботі «Держава і особистість» зазначав, що базисною ознакою, головним принципом конституційної держави було те, що «державна влада в ній вже є обмеженою», що в такій державі «владу поставлено в певні межі, які вона не повинна і правовим чином не може переступати» [4, с.243]. Для конституційної держави, писав його сучасник професор Харківського університету Микола Палієнко (1869–1937) характерними є наявність в ній, як мінімум, системи розподілу влади («розділення властей»), яка перебуває в тісному зв'язку з «демократичним принципом народного суверенітету», правами людини та справедливою правовою системою на основі конституції [5, с.136]. В наші дні, на думку професора Університету ім. Гумбольда (м.Берлін) Олександра Бланкенгеля, принцип поділу влади природним способом теж поєднується в одне ціле з іншими характерними ознаками конституційної держави. До останніх, відносяться насамперед захист основних прав людини, повага до її гідності, принципи демократичного ладу та верховенства права тощо. При цьому, як зазначає вчений, саме поділ влади та їх взаємне «зрівнювання у своїй вазі», стримування і контроль покликані посилювати вплив суверена (т.б. народу) на прийняття державних рішень, а завдяки ефективній системі розподілу повноважень у прийнятті рішень між різними державними органами, - також і захищати основні права людини і громадянина [6, с.5-6].

Однак, поділ влади тільки тоді може виконувати своє призначення (зокрема, бути бар'єром проти злочинного використання влади, її узурпації в одних руках, забезпечувати демократичне правління і свободу в суспільстві), коли він органічно поєднується із взаємодією влади як такої в цілому, доповнюється системою стримувань і протипаг, забезпечуючи при цьому баланс та зрівнювання у своїй вазі різних гілок влади [7, с.31]. В новітні часи одним із елементів такої системи та одночасно її «візитною карткою» стали органи конституційного контролю, хоч виникнення самої ідеї останніх, сягає також початків конституційної держави як такої [8, с.65]. Саме органи конституційного контролю мають здатність своїми функціональними діями реально впливати на інші структурні елементи форми державного правління (в широкому розумінні останніх), зокрема корегувати «поведінку» відповідних органів державної влади, аж до нівелювання їхніх актів, як у випадку з визнанням останніх неконституційними [9, с.206]. В той же самий час, офіційне тлумачення конституції, будучи, як правило, виключною прерогативою органів конституційного контролю, фактично перетворює ці органи на такого собі «арбітра» (посередника) між законодавчою та виконавчою владами [10, с.40]. Звідси, логічним виглядає і те, що відіграючи роль окремого (самостійного) балансу в механізмі стримувань та протипаг системи організації влади в сучасній конституційній державі, органи конституційного контролю поруч із виконанням завдання підтримки гармонійної та збалансованої взаємодії всіх гілок влади, контролю за правильним виконанням ними своїх функцій в межах, визначених конституцією та чинним законодавством, все більше приймають участь у забезпеченні політичної стабільності країни [11, с. 35-43]. В останні десятиліття, як підмітив відомий угорський конституціоналіст Андрош Шайо, органи юстиції і, утверджене вже як самостійне явище, конституційне судочинство перетворились у новий реально діючий «обмежувальний бар'єр» на шляху до узурпації влади. При цьому, як зазначає вчений, «рішення конституційного суду можуть заставити законодавчу і виконавчу владу по справжньому виступати одна проти одної на захист свободи» [12, с.107].

Ці та інші, близькі за змістом, питання щодо місця конституційних судів в системі органів державної влади сучасної конституційної держави найшли своє відображення в низці праць зарубіжних авторів, зокрема О.Бланкенгаеля, М.Боднара, Л.Гарліцко, Б.Ебзеєва, К.Емерадзе,

Л.Ентіна, В.Зоркіна, Л.Лазарева, А.Клішаса, Е.Куріса, П.Міклашевіча, Р.Сабереану, А.Шайо та ін. Проблематика місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади України, його ролі у механізмі стримувань і протипаг досліджувалися в М.Козюбри, М.Орзіха, М.Савенка, А.Селіванова, І.Сліденка, В.Скоморохи, А.Стрижака, Ю.Тодики, В. Шаповала, С.Шевчука та інших вітчизняних вчених [8; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19]. В той же самий час, досвід діяльності Конституційного Суду України в процесі забезпечення балансу владних повноважень між різними гілками державної влади, аналіз його впливу на політико-правовий розвиток України власне як конституційної держави, ще раз підкреслюють актуальність даної проблематики, спонукають до необхідності пошуку нових пропозицій по удосконаленню правого регулювання діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції саме в цій частині суспільних відносин.

Відповідно до частини третьої ст. 124 Конституції України судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Дану статтю, як відомо, розміщено у розділі VIII Основного Закону держави, який має назву «Правосуддя». В той же самий час, окремий розділ Конституції України («Розділ XII. Конституційний Суд України»), присвячено виключно питанням функціонування Конституційного Суду України. Ця частина Основного Закону (розділ XII) розпочинається визначенням Конституційного Суду України єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні (ч.1 ст.147) та, серед іншого, містить виклад повноважень Конституційного Суду України, до яких належить: 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. 2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України (ст.150). Крім того наступна стаття (ст.151) цього ж розділу Основного Закону говорить про те, що Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; за зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду

справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту. Натомість, статтею 159 Конституції України («Розділ XIII. Внесення змін до Конституції України.») передбачено обов'язкову участь єдиного органу конституційного контролю в процедурі внесення змін до Основного Закону держави («законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції»). Варто також пригадати, що відповідно до п.28 частини першої ст.85 Конституції України («Розділ IV. Верховна Рада України.»), парламент достроково припиняє повноваження представницького органу автономії (Верховної Ради Автономної Республіки Крим) за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення останньою Конституції України або законів України.

Такий підхід конституцієдавця в питанні визначеності обсягу та змісту повноважень Конституційного Суду України, разом із особливостями викладу Закону України «Про Конституційний Суд України» та окремих положень Закону України «Про судоустрій України», у свій час породили низку логічних запитань як щодо самої природи (сутності) явища конституційного контролю в Україні, можливої участі Конституційного Суду України у здійсненні ним судочинства, а звідси відповідно - спільних та відмінних рис між Конституційним Судом України і судами загальної юрисдикції, так і щодо питання місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади загалом. Про це свідчать не тільки тогочасні публікації окремих вчених (М.Козюбри [13], М.Савенка [15], В.Скоморохи [17], В.Шаповала [19; 20; 21], Шемшученка Ю.С. та Мурашина Г.О. [22], та ін.), а й спеціально присвячені цій проблематиці круглі столи, наукові семінари та конференції [23; 24; 25]. В той же самий час, системний аналіз, насамперед, конституційних положень в частині повноважень Конституційного Суду України, особливостей порядку призначення/обрання суддів Конституційного Суду України, їхнього статусу, правової природи актів Конституційного Суду України і т.д., дозволив з одного боку прояснити саму природу (сутність) конституційного контролю в Україні, а з іншого – визначитися із місцем Конституційно Суду України в системі органів державної влади загалом.

Так, аналіз Конституції України та Закону України "Про Конституційний Суд України", на

думку М.І.Козюбри, дає підстави констатувати про те, що Конституційний Суд України насамперед є складовою судової влади, оскільки з нею його поєднує організаційна форма (суд), функціональне призначення (здійснення конституційної юрисдикції), процесуальна форма діяльності (конституційне судочинство), основні принципи діяльності (незалежність, колегіальність, гласність, обґрунтованість і обов'язковість рішень), гарантії незалежності та недоторканності його суддів, підстави щодо їх звільнення з посади та вимоги щодо несумісності і т.д. Однак, як погоджується вчений, місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади визначають не тільки і навіть не стільки спільні риси з судами загальної юрисдикції, скільки відмінності між ними. Конституційний Суд України, як зазначає вчений, будучи складовою судової влади, за характером і змістом своєї діяльності одночасно є і особливим державним органом, статус якого істотно відрізняється від статусу судів загальної юрисдикції. Його особливість полягає в тому, що останній не входить до системи судів загальної юрисдикції, отже, не знаходиться з ними у відносинах субординації; він є самостійним, незалежним від судів загальної юрисдикції державним органом. Крім того, відповідно до Конституції України Конституційний Суд України може здійснювати контроль за органами законодавчої і виконавчої влади, а також опосередковано - за судами загальної юрисдикції. Саме у цій ролі, на думку М.І.Козюбри, Конституційний Суд України сам представляє вищу державну владу [13, с. 22-23].

При детальному аналізі повноважень Конституційного Суду України звертається увага на те, що останні фактично являють собою дві умовні групи повноважень: т.з. група, традиційних (загальноновизнаних та, до певної міри, поширених у світовій практиці) та група повноважень, притаманних власне національному (українському) досвіду [21, с. 283]. При цьому, до групи «традиційних» відносять повноваження щодо вирішення питання про конституційність правових актів парламенту, глави держави, уряду. Вважається, що реалізація саме цих повноважень становить зміст явища судового конституційного контролю в Україні у т.з. «вузькому» значенні даного поняття, а саму оцінку відповідних правових актів стосовно їх відповідності конституції можна назвати титульною функцією Конституційного Суду України. Крім того, до даної групи повноважень можна віднести можливість тлумачити положення Конституції та законів України.

До повноважень, які характеризують виключно національний досвід, насамперед, відносять надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 та 158 Основного Закону держави [21, с. 284]. В останньому випадку, як відомо, йдеться про те, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України; законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту, а парламент, протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Аналіз цих та інших конституційних положень щодо повноважень Конституційного Суду України, на думку В.М.Шаповал, дає підстави визначати останнього як «судовий орган конституційного контролю (орган судового конституційного контролю)», а здійснюваний ним контроль вважати «за характером і змістом - конституційним, а за загальними формами – судовим» [8, с.72-73]. Прикметно, що в одному із своїх перших Рішень (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій, № 8-зп від 24.12.1997 р.), Конституційний Суд України самовизначився власне як «орган конституційного контролю» [25].

Таке розуміння природи конституційного контролю в Україні, а також індіфікація Конституційного Суду України власне як «судового органу конституційного контролю», очевидно, дає всі підстави стверджувати про окрему (самостійну) та надзвичайно важливу роль Конституційного Суду України в механізмі стримувань і протигаг системи організації державної влади в Україні [9, с.195-219; 14; 15]. Подібна оцінка місця органів конституційного контролю в загальній системі органів державної влади є характерною і для низки зарубіжних держав, зокрема із т.з. напівпрезидентською формою правління [25; 27, с.93-152]. При цьому, конституційні суди нерідко називають окремими «балансами», чи самостійними елементами механізму стримувань і протигаг системи організації влади. В окремих випадках оцінка місця та ролі органів конституційного контролю в системі поділу влади є більш радикальнішою, на що, очевидно, є насамперед

підстави нормативного характеру. Так, відповідно до ст.134 Конституції Республіки Молдови, Конституційний Суд Республіки Молдови є єдиним органом конституційної юрисдикції в Республіці Молдова, він незалежним від будь-якої іншої публічної влади і підкоряється тільки Конституції, гарантує верховенство Конституції, забезпечує реалізацію поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (виділення наше – П.С.), а також гарантує відповідальність держави перед громадянином і громадянина перед державою [28, с.227-228].

В Україні ні Конституція України, ні чинне законодавство прямо не говорять про те, що Конституційний Суд України безпосередньо виступає гарантом здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Однак, останнє, як видається, прямо витікає із змісту ст.2 Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки за її положеннями завданням Конституційного Суду України «є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України»[29]. За змістом даного припису, завданням Конституційного Суду України в широкому розумінні є гарантування верховенства Основного Закону держави в цілому як системного явища з усіма його т.з. базовими характеристиками (вищою юридичною силою, підвищеним рівнем стабільності, базовим нормативним характером і т.д.), а у вузькому (більш прикладному) розумінні – гарантування верховенства конкретних конституційних положень. Конституційний принцип здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч.1 ст.6 Основного Закону) в цій ситуації нічим не відрізняється від інших конституційних принципів та положень, і гарантом його верховенства як невід'ємної складової частини Конституції України, - повинен виступати Конституційний Суд України. Отже, Конституційний Суд України є не тільки самостійним елементом механізму стримувань і протигаг, не тільки займає своє (чітко окреслене) місце в загальній системі органів державної влади, він виступає також і гарантом здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Друга особливість, яка суттєво відрізняє Конституційний Суд України від інших елементів системи стримувань і протигаг, це його реальна здатність впливати (прямо чи опосередковано) майже на всі без виключення органи державної влади, тим чи іншим чином включених до механізму стримувань і протигаг. Останнє прямо

витікає із змісту та обсягу повноважень Конституційного Суду України. Він єдиний, як зазначалося вище, має право перевіряти на предмет конституційності закони та інші акти, прийняті парламентом, а також акти глави держави та уряду. Конституційний Суд України має право офіційно тлумачити Конституцію та закони України з усіма витікаючі з цього правовими наслідками, зрештою, він як єдиний орган конституційної юрисдикції може також (за певних обставин) вирішувати і окремі категорії т.з. компетенційних спорів.

Однак, все це Конституційний Суду України може робити тільки з ініціативи законодавчо визначених суб'єктів конституційно-правових відносин, частина з яких, в тій чи іншій мірі, сама є включена (чи може бути за певних обставин включена) до механізму стримувань і противаг системи поділу влади. Так, відповідно до ч.2 ст. 150 Конституції України вирішення питання про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим. В той же самий час, суб'єктами права на конституційне подання з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України, відповідно до ст.41 Закону України про Конституційний Суд України», є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування» [29].

Перелік подібного плану конституційних та законодавчих положень можна продовжувати і далі. Спільним в цій ситуації буде те, що у всіх випадках ініціатива щодо порушення відповідного провадження в єдиному органі конституційної юрисдикції знаходиться виключно поза межами останнього. Відсутність у Конституційного Суду України права самостійно порушувати питання про початок конституційного провадження, наприклад з тих же питань офіційного тлумачення чи перевірки на предмет конституційності, можна також тим, що суттєво відрізняє Конституційного Суду України від інших учасників механізму стримувань і противаг. Певним (умовним) виключенням з цієї ситуації можна

вважати припис ч.2 ст. 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до якого «у разі якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону» [29].

Досвід діяльності Конституційного Суду України свідчить про неодноразове його звертання до проблематики поділу державної влади як такої. І хоч безпосередньо предметом офіційного тлумачення Конституційним Судом України ще не були положення ч.1 ст.6 Конституції України, останній у низці своїх рішень фактично виробив на сьогоднішній день комплексне бачення як сутності та змісту даного принципу загалом, такі і його мети, суспільного призначення, співвідношення з іншими конституційними принципами тощо. У своєму Рішенні № 6-рп від 24.06.1999 р. (справа про фінансування судів) Конституційний Суд України зазначив, що «метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України) є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади» [30]. Дана позиція згодом була підсилена зверненням уваги Конституційного Суду України на те, принцип поділу влади в такому розумінні виступає також і важливою гарантією недопущення узурпації влади [31]. За змістом принципу поділу влади, говорить у Рішенні Конституційного Суду України № 8-рп від 07.05.2002 р (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб), державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, які врівноважують одна одну системою стримувань і противаг [32]. В той же самий час, здійснення даного принципу означає, передусім, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень. Однак, останнє не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання тощо. Така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог статей 6 та 19 Конституції України, відповідно до яких органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [33].

«Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функ-

цій держави: законодавчої, виконавчої, судової; він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади» – говориться у Рішенні № 4-рп від 01.04.2008 р (справа про Регламент Верховної Ради України)[34]. Однак, сам принцип поділу державної влади набуває сенсу лише за тієї умови, коли всі органи державної влади діють у межах єдиного правового поля. Звідси, неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України, підкреслює Конституційний Суд України, - забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі [34].

Неодноразово Конституційний Суд України, керуючись в т.ч. і конституційним принципом поділу влади, забезпечуючи його верховенство як невід'ємної частини Основного Закону держави, приходив до висновку про конституційність чи неконституційність законів, інших актів парламенту, актів глави держави чи уряду. При цьому, вихідними положеннями в таких випадках слугували приписи ч.2 ст.6 Конституції України за яким органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, наголошуючи при цьому, що всі органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб передбачений Конституцією та законами України (ч.2 ст.19 Основного Закону). Так, Конституційним Судом України у свій час були визнані неконституційними Постанова Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року "Про тлумачення статті 98 Конституції України" [35], окремі положення Указу Президента України від 24 квітня 1997 року N 371 "Про Національне бюро розслідувань України [36], Закону України „Про Конституційний Суд України“ [37]. Натомість, у Рішенні № 7-рп від 21.06.2011 (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) Конституційний Суд України прийшов до висновку про те, що відповідають Конституції України (т.б. є конституційними) положення частини першої статті 19 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 7 липня 2010 року, якими передбачено право Президента України ліквідувати суди загальної юрисдикції[38].

Подібних прикладів можна приводити багато. Очевидним є те, що Конституційний Суд України в таких випадках виступає реальним (дієвим) учасником здійснення механізму стримувань і противаг системи поділу державної влади. Інше питання, наскільки вдалими / чи не вдалими є його дії в конкретних політико-правових ситуаціях. Адже не секрет, що не завжди ті чи інші прийняті Конституційного Суду України рішення однозначно сприймаються в українському суспільстві, зокрема і в середовищі вчених-правознавців [11; 40]. Можливо найбільш резонансним в цьому відношенні стало Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) [39]. У цьому Рішенні, як відомо, Конституційний Суд України визнав „таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття“ (пункт 1 резолютивної частини), зазначивши, що „Закон України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України даного Рішення. Пунктом 3 резолютивної частини Рішення Конституційний Суд України поклав „на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання цього Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV“ Крім того, у мотивувальній частині Рішення було зазначено, що «Конституційний Суд України виходить з того, що визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222» [39].

Дійсно, 8 грудня 2004 року Верховна Рада України, розглянувши Законопроект № 4180 з поправками, щодо якого Конституційний Суд не давав висновку, прийняла Закон № 2222, чим „порушила вимоги частини другої статті 19,

статті 159 Конституції України“, а отже у єдиного органу конституційної юрисдикції були всі підстави визнати вищеназваний закон неконституційним. Однак, як видається, важко погодитися з позицією Конституційного Суду України, відповідно до якої „визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222“. Спроба Конституційного Суду України аргументувати цю позицію посиланням на те, що „аналогічні правові наслідки мали місце після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом, в результаті якого положення Закону України „Про Конституційний Суд України“ відновили свою дію в попередній редакції“, як на наш погляд, є некоректною. Адже, у випадку із внесенням змін до Закону України „Про Конституційний Суд України“, що стали предметом розгляду у Конституційному Суді України, мало місце, з одного боку, внесення змін до так званого звичайного закону, а з іншого – змінені положення цього закону (до моменту визнання їх Конституційним Судом України неконституційними) так і не були реалізовані на практиці. В ситуації із конституційними змінами 2004 року, істотне значення мала та обставина, що норми Закону № 2222 з часу набрання ним чинності фактично стали нормами Конституції України. Відповідно до Конституції України в редакції Закону № 2222, починаючи з 1 січня 2006 року здійснювалася організація державної влади в Україні, зокрема формувався Кабінет Міністрів України, реалізовувалися повноваження Президента України, Верховної Ради України (в тому числі з прийняття законів України) та Кабінету Міністрів України, призначалися і проводилися вибори народних депутатів України, Президента України, депутатів місцевих рад, а самі положення Конституції України в редакції Закону № 2222 стали основою найрізноманітніших правовідносин, застосовувалися судами, у тому числі й Конституційним Судом України. Крім цього, приймаючи окремі акти, Конституційний Суд України неодноразово посилався і застосовував положення, які визнані неконституційними у Рішенні.

Крім того, приймаючи Рішення про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закону України

„Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222 „у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття“ (пункт 1 резолютивної частини Рішення), норми якого з часу набрання ним чинності стали нормами Конституції України, Конституційний Суд України мав би визначити у цьому Рішенні порядок і строки його виконання. При цьому обов'язковим суб'єктом процесу „порядку виконання Рішення“ мала б бути визначена Верховна Рада України як законодавчий орган, до компетенції якого безпосередньо належить внесення змін до Конституції України (пункт 1 частини першої статті 85 Конституції України). Такий підхід, на наш погляд, не тільки повною мірою відповідав би частині другій статті 70 Закону України „Про Конституційний Суд України“, згідно з якою Конституційний Суд України у разі необхідності має право визначити у своєму рішенні порядок і строки його виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язок забезпечити це виконання, а й логічно узгоджувався б зі статтею 2 Закону України „Про Конституційний Суд України“, за якою „завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України“[41].

Список літератури

1. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1990.- № 31. Ст. 429.
2. Конституции и закондательные акты бужуазных государств XVII-XIX вв. Англия, США, Франция, Италия, Германия/ Сборник документов под ред. проф. П.Н.Галанзы. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1957.- 587 с.
3. Старосольський В. Криза конституційної держави (витяг з роботи «Політичне право. Курс лекцій. УТГІ. – Регенсбург – Новий Ульм, 1950) // Вибори і демократія. – 2005. - № 4 (6). – С.56-65.
4. Кістяківський Б.О. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі» / Переклад з російської Л.Г.Малтшевської; упорядкування, передмова і примітки Л.П.Депенчук. – Київ: Абрис, 1996. – 512 с.
5. Палиенко Н.И. Правовое государство и конституционализм // Вьестник права, XXXI, книга I, 1906.- С. 127-163.

6. Бланкенагель А. Введение. – В кн.: Конституционный Суд как гарант разделения властей: Сборник докладов. – М.: Институт права и публичной политики, 2004. – 287с.
7. Лазарев Л. Конституционный Суд России в системе сдержек и противовесов – В кн.: Конституционный Суд как гарант разделения властей: Сборник докладов. – М.: Институт права и публичной политики, 2004. – 287с.
8. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія. – К.: Юридична фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.
9. Сліденко І.Д. Феноменологія конституційного контролю. Генеза, природа і позиціонування в контексті аксіологічних, епістемологічних, праксіологічних, синергетичних аспектів: Монографія. – К.: Істина, 2010. – 624.
10. Овсепян Ж.И. Правовая защита конституции. Судебный конституционный контроль в зарубежных странах. Издательство «Литература-Д», Ростов-на-Дону, 1992, 320 с.
11. Клишас А.А. Конституционная юстиция в зарубежных странах / Отв. ред. В.В.Еремян. – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.
12. Шайо Андрош. Самоорганичение власти (краткий курс конституционализма) : Пер. с венг. – М.: Юристь, 2001. – 292 с.
13. Козюбра М.І. Конституційний суд в системі органів державної влади // Державно-правова реформа в Україні : Матеріали науково-практичної конференції. Листопад 1997 року/ Інститут законодавства Верховної Ради України. Ред. кол. В.Ф.Опришко (гол), М.І.Єрофєєв, М.Т.Кравчук та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – С.20-25.
14. Мартинюк Р. Конституційний Суд України в системі стримувань і противаг // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – 2008. – Випуск 39. – С.186-192.
15. Савенко М. Конституційний Суд як інституція стримувань і протидії системі державної влади // Роль Конституційного Суду в державі та суспільстві: Міжнародний семінар. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 80 с.
16. Селіванов А.О., Стрижак А.А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя/ А.О.Селіванов, А.А.Стрижак. – К.: Логос, 2010. – 276с.
17. Скомороха В. Окремі питання поділу влади і юрисдикція Конституційного Суду України // Право України. – 1998. - № 5. – С.8-17.
18. Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. – К.: «МП Леся», 2007. – 716с.
19. Шаповал В. Статус Конституційного Суду України в контексті принципу розподілу властей. – В кн.: Конституційний Суд як гарант розподілу властей: Сборник докладов. – М.: Институт права и публичной политики, 2004.- С.145-150.
20. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії // Право України. -1998. - № 5. – С.25-29.
21. Шаповал В.М. Конституційний Суд України. – В кн.: Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: „Укр.енцикл.” – Т.3 : К–М. – 2001 – С. 282-284.
22. Шемшученко Ю.С., Мурашин Г.О. Конституційний Суд України. – К.: Ін Юре, 1997. – 24 с.
23. Сучасний конституціоналізм та конституційна юстиція: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Жовтень 2000 / За редакцією С.В.Ківалова, М.П. Орзіха. – Бібліотека журналу «Юридичний вісник». – Одеса: Юридична література, 2001. – 336 с.
24. Роль Конституційного Суду в державі та суспільстві: Міжнародний семінар. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 80 с.
25. Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали міжнар.конф., м.Київ, 16 травня 2008 р./ Конституц.Суд України : упоряд.: К.О.Пігнаста [та ін.]. – К.: Ін Юре, 2008. - 568 с.
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про призначення перших заступників, заступників голів обласних, Київської міської державних адміністрацій, виданих протягом липня - грудня 1996 року, січня 1997 року (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій) № 8-зп від 24 грудня 1997 року. // Офіційний вісник України, 1998, № 1 (22.01.98), ст. 24
27. Конституционный Суд как гарант разделения властей: Сборник докладов. – М.: Институт права и публичной политики, 2004. – 287с.

28. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С.Головатій. – К.: Укр. Правн. Фундація. Вид-во «Право», 1996. – 544 с.
29. Закон України «Про Конституційний Суд України» // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 49. - Ст.272 .
30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України "Про державний бюджет України на 1999 рік" (справа про фінансування судів) № 6-рп від 24.06.1999 р. // Офіційний вісник України, 1999, № 28 (30.07.99), ст. 1432.
31. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) № 6-рп від 05.10.2005 р. // Офіційний вісник України, 2005, № 41 (26.10.2005), ст. 2605
32. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) № 8-рп від 07.05.2002 р. // Офіційний вісник України, 2002, № 20 (31.05.2002), ст. 993
33. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з питань моніторингу реалізації законодавства про вибори Президента України" (справа про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України) № 17-рп від 18.11.2004 р. // Офіційний вісник України, 2004, № 48 (17.12.2004), ст. 3159
34. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) № 4-рп від 01.04.2008 р. // Офіційний вісник України, 2008, № 28 (21.04.2008), ст. 904
35. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року "Про тлумачення статті 98 Конституції України" (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України) № 3-зп/1997 від 11 липня 1997 року // Офіційний вісник України, 1997, № 29, с.85.
36. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року N 371 "Про Національне бюро розслідувань України" (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України) № 10-рп/98 від 6 липня 1998 року // Офіційний вісник України, 1998, № 27 (23.07.98), ст. 1010.
37. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України „Про Конституційний Суд України“ (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79–V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) № 13-рп/2008 від 26 червня 2008 року // Офіційний вісник України, 2008, № 52 (25.07.2008), ст. 1742.
38. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України "Про судоустрій і статус суддів", "Про Вищу раду юстиції" (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) № 7-рп від 21.06.2011 // Офіційний вісник України, 2011, N 50 (11.07.2011), ст. 1992.
39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України, 2010, № 72/1 (01.10.2010), ст. 2597
40. Теплюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання // Право України. – 2012. - № 8. – С.132-138.

41. Окрема думка судді Конституційного Суду України Стецюка П.Б. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесен-

ня змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісник Конституційного Суду України, 2010. - №5. – с.50-53.

P.B. Stetsiuk

**CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF STATE POWER BODIES
(to the question concerning the role of the constitutional jurisdiction body in the "checks and balances" mechanism of the contemporary constitutional state)**

Summary

This article is devoted to the analysis of the role and place of the Constitutional Court in the system of state power bodies of Ukraine, in particular its influence on the functioning of the "checks and balances" mechanism, as well as conceivable ways of improvement of legal regulation of the activity of the single body of constitutional jurisdiction in Ukraine in the process of her forming as contemporary constitutional state.

Key words: constitutional state, power division, "checks and balances" mechanism, constitutional jurisdiction body, Constitutional Court of Ukraine.

П.Б. Стецюк

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ВЛАСТИ (к вопросу о роли органа конституционной юрисдикции в механизме
«сдержек и противовесов» современного конституционного государства)**

Аннотация

Статья посвящена анализу роли и места Конституционного Суда в системе органов государственной власти Украины, в частности его влиянию на функционирование механизма «сдержек и противовесов», а также возможных путей усовершенствования правового регулирования деятельности единственного органа конституционной юрисдикции в Украине в процессе ее утверждения как современного конституционного государства.

Ключевые слова: конституционное государство, разделение властей, механизм «сдержек и противовесов», орган конституционной юрисдикции, Конституционный Суд Украины.